

LIBER III.

DE ANNIS ETATIS ILLIUS DECIMO-SEPTIMO, DECIMO-OCTAVO ET DECIMO-NONO TRANSACTIS CARTHAGINE, UBI DUM LITTERARI STUDII CURRICULUM ABSOLVERET, SE LIBIDINOSI AMORIS LAQUEO IRRETITUM, NECNON IN MANICHEORUM HERESIM PROLAPSUM FUISSE MEMINIT. ADVERSUS HORUM ERRORES ET INEPTIAS DISSERIT LUCULENTER. MATERNAS PRO SE LACRYMAS ET RESPONSUM DE SUA RESIPISCENTIA DIVINITUS ACCEPTUM REFERT.

CAPUT I.

Amore quem venabatur, capitur.

I. VENI Carthaginem; et circumstrepebat me undique sartago flagitiosorum amorum. Nondum amabam et amare amabam, et secretiore indigentia oderam me minus indigentem. Quærebam quod amarem, amans amare, et oderem securitatem, et viam sine muscipulis. Quoniam fames mihi erat intus ab interiore cibo te ipso, Deus meus, et ea fame non esuriebam, sed eram sine desiderio alimentorum incorruptibilium: non quia plenus eis eram, sed quo inanior, eo fastidiosior. Et ideo non bene valebat anima mea; et ulcerosa projiciebat se foras miserabiliter scalpi, avida contactu sensibilium. Sed si non haberent animam, non utique amentur. Amare et amari dulce mihi erat, magis si et amantis corpore fruerer. Venam igitur amicitiae coin-

quinabam sordibus concupiscentiæ, candoremque ejus obnubilabam de tartaro libidinis; et tamen foedus atque inhonestus, elegans et urbanus esse gestiebam abundantanti vanitate. Rui etiam in amorem quo cupiebam capi. Deus meus, misericordia mea, quanto felle mihi suavitatem illam, et quam bonus aspersisti! quia et amatus sum, et perveni occulte ad vinculum fruendi, et colligabar lætus ærumnosis nexibus, ut cederer virgis ferreis ardentibus zeli, et suspicionum, et timorum, et irarum, atque rixarum.

CAPUT II.

Amavit spectacula tragica.

II. RAPIEBANT me spectacula theatra, plena imaginibus miseriarum mearum, et fomitibus ignis mei. Quid est quod ibi homo vult dolere, cum spectat luctuosa atque tragica; quæ tamen pati ipse nollet? Et tamen pati vult ex eis dolorem spectator, et dolor ipse est voluptas ejus. Quid est, nisi miserabilis insania? nam eo magis eis movetur quisque, quo minus a talibus affectibus sanus est. Quanquam cum ipse patitur, miseria; cum aliis compatitur, misericordia dici solet. Sed qualis tandem misericordia in rebus fictis et scenicis? Non enim ad subveniendum provocatur auditor; sed tantum ad dolendum invitatur: et actori earum imaginum amplius favet, cum amplius dolet: et si calamitates illæ hominum vel antiquæ vel falsæ sic agantur, ut qui spectat non doleat; abscedit inde fas-

tidiens et reprehendens : si autem doleat, manet intentus, et gaudens lacrymatur.

III. Ergo amantur et dolores? Certe omnis homo gaudere vult. An cum miserum neminem esse libeat, libet tamen esse misericordem : quod quia non sine dolore est, hac una causa amantur dolores? et hoc de illa vena amicitiae est. Sed quo vadit? quo fluit? Ut quid decurrit in torrentem picis bullientis, aestus immanes tetrarum libidinum, in quos ipsa mutatur et vertitur per nutum proprium de coelesti serenitate detorta atque dejecta? Repudietur ergo misericordia? Nequaquam. Ergo amentur dolores aliquando. Sed cave immunditiam, anima mea, sub tutore Deo meo, Deo patrum nostrorum, et laudabili et superexaltato in omnia saecula¹ : cave immunditiam. Neque enim nunc non misereor : sed tunc in theatris congaudebam amantibus, cum sese fruebantur per flagitia, quamvis haec imaginarie gererent in ludo spectaculi. Cum autem sese amittebant, quasi misericors contristabar; et utrumque delectabat tamen. Nunc vero magis misereor gaudentem in flagitio, quam velut dura perpeccatum detrimento perniciosae voluptatis, et amissione miserae felicitatis. Haec certe verior misericordia; sed non in ea delectat dolor. Nam etsi approbatur officio charitatis, qui dolet miserum; mallet tamen utique non esse quod doleret, qui germanitus misericors est. Si enim est malevola benevolentia, quod fieri non potest; potest et ille qui veraciter sinceriterque miseretur, cupere esse miseros ut misereatur. Nonnullus itaque dolor approbandus, nullus amandus est. Hoc enim tu, Domine Deus, qui animas amas, longe lateque purius quam nos, et incorruptibilis misereris, quod nullo dolore sauciaris. « Et ad haec quis idoneus²? »

IV. At ego tunc miser dolore amabam, et quaerebam

¹ Dan. iii, 52. — ² Cor. ii, 16.

ut esset quod dolerem, quando mihi in ærumna aliena, et falsa, et saltatoria, ea magis placebat actio histrionis, meque alliciebat vehementius, qua mihi lacrymae excutiebantur. Quid autem mirum cum infelix pecus aberrans a grege tuo, et impatiens custodiae tuae turpi scabie foedarer? Et inde erant dolorum amores, non quibus altius penetrarer; non enim amabam talia perpeti, qualia spectare; sed quibus auditis et fictis, tanquam in superficie raderer : quos tamen quasi ungues scalpentium fervidus tumor, et tabes, et sanies horrida consequebatur. Talis vita mea, numquid vita erat, Deus meus?

CAPUT III.

*In schola rhetoris ab Eversorum factis
abhorrebat.*

V. Et circumvolebat super me fidelis a longe misericordia tua. In quantas iniquitates distabui, et sacrilegam curiositatem secutus sum, ut deserentem te, deduceret me ad ima infida et circumventoria obsequia dæmoniorum, quibus immolabam facta mea mala et in omnibus flagellabas me? Ausus sum etiam in celebritate solemnitatum tuarum, intra parietes ecclesiae tuae concupiscere et agere negotium procurandi fructus mortis : unde me verberasti gravibus poenis; sed nihil ad culpam meam, o tu praegrandis misericordia mea, Deus meus, refugium meum a terribilibus nocentibus in quibus vagatus sum praefidenti collo, ad longe recedendum a te, amans vias meas et non tuas, amans fugitivam libertatem.

VI. Habebant et illa studia quæ honesta vocabantur, ductum suum intuentem fora litigiosa, ut excellere in eis, hoc laudabilior, quo fraudulentior. Tanta est cæcitas hominum, de cæcitate etiam gloriantium. Et major jam eram in schola rhetoris; et gaudebam superbe, et tumebam typho; quanquam longe sedatior, Domine, tu scis, et remotus omnino ab eversionibus quas faciebant Eversores, (hoc enim nomen scævum et diabolicum, velut insigne urbanitatis est,) inter quos vivebam pudore impudenti, quia talis non eram: et cum eis eram, et amicitias eorum delectabar aliquando, a quorum semper factis abhorrebam, hoc est, ab eversionibus, quibus proterve insectabantur ignotorum verecundiam, quam perturbarent gratis illudendo atque inde pascendo malevolas lætities suas. Nihil est illo actu similius actibus dæmoniorum. Quid itaque verius quam Eversores vocarentur? Eversi plane prius ipsi atque perversi, deridentibus eos et seducentibus fallacibus occulte spiritibus, in eo ipso quo alios irridere amant et fallere.

CAPUT IV.

Hortensius Ciceronis excitavit illum ad ardorem philosophiæ.

VII. INTER hos ego, imbecilla tunc ætate discebam libros eloquentiæ; in qua eminere cupiebam fine damnabili et ventoso per gaudia vanitatis humanæ: et usitato jam discendi ordine perveneram in librum quemdam cuiusdam Ciceronis, cujus linguam fere omnes mirantur, pec-

tus non ita. Sed liber ille ipsius exhortationem continet ad philosophiam, et vocatur Hortensius. Ille vero liber mutavit affectum meum, et ad te ipsum, Domine, mutavit preces meas, et vota ac desideria mea fecit alia. Viluit mihi repente omnis vana spes, et immortalitatem sapientiæ concupiscebam æstu cordis incredibili; et surgere cœperam ut ad te redirem. Non enim ad acuendam linguam, quod videbar emere maternis mercedibus, cum agerem annum ætatis unde-vigesimum, jam defuncto patre ante biennium: non ergo ad acuendam linguam referebam illum librum; neque mihi locutionem, sed quod loquebatur persuaserat.

VIII. Quomodo ardebam, Deus meus, quomodo ardebam revolare a terrenis ad te? et nesciebam quid ageres mecum. Apud te est enim sapientia. Amor autem sapientiæ nomen græcum habet *φιλοσοφίαν*, quo me accendebant illæ litteræ. Sunt qui seducant per philosophiam, magno et blando et honesto nomine colorantes et fucantes errores suos: et prope omnes, qui ex illis et supra temporibus tales erant, notantur in eo libro et demonstrantur, et manifestatur ibi salutifera illa admonitio spiritus tui per servum tuum bonum et pium; « Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem seductionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa hujus mundi, et non secundum Christum; quia in ipso inhabitabat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter¹. » Et ego illo tempore, scis tu, lumen cordis mei, quoniam nondum mihi hæc apostolica nota erant; hoc tamen solo delectabar in illa exhortatione, quod non illam aut illam sectam, sed ipsam quæcumque esset sapientiam ut diligere, et quærere, et assequere, et tenere atque amplexarer fortiter, excitabar sermone illo, et accende-

¹ Coloss. 11, 8, 9.

bar, et ardebam; et hoc solum me in tanta flagrantia refrangebat, quod nomen Christi non erat ibi. Quoniam hoc nomen secundum misericordiam tuam, Domine, hoc nomen Salvatoris mei Filii tui, in ipso adhuc lacte matris, tenerum cor meum præbiberat, et alte retinebat, et quidquid sine hoc nomine fuisset, quamvis litteratum et expositum et veridicum, non me totum rapiebat.

~~~~~

CAPUT V.

Fastidit sacras Litteras propter simplicitatem styli.

IX. ITAQUE institui animum intendere in Scripturas sanctas, ut viderem quales essent. Et ecce video rem non compertam superbis, neque nudatam pueris; sed incesso humilem, successu excelsam et velatam mysteriis: et non eram ego talis ut intrare in eam possem, aut inclinare cervicem ad ejus gressus. Non enim sicut modo loquor, ita sensi cum attendi ad illam Scripturam: sed visa est mihi indigna quam Tullianæ dignitati compararem. Tumor enim meus refugiebat modum ejus; et acies mea non penetrabat interiora ejus. Verumtamen illa erat quæ cresceret cum parvulis: sed ego dedignabar esse parvulus, et turgidus fastu mihi grandis videbar.

~~~~~

CAPUT VI.

A Manichæis quomodo captus.

X. INCIDI itaque in homines superbe delirantes¹, et carnales nimis et loquaces, in quorum ore laquei diaboli, et viscum confectum commixione syllabarum nominis tui, et Domini Jesu Christi, et Paracleti consolatoris nostri Spiritus sancti. Hæc nomina non recedebant de ore eorum, sed tenuis sono et strepitu linguæ, cæterum cor inane veri. Et dicebant: Veritas et veritas; et multum eam dicebant mihi, et nusquam erat in eis; sed falsa loquebantur, non de te tantum, qui vere Veritas es, sed etiam de istis elementis hujus mundi creatura tua, de quibus etiam vera dicentes philosophos transgredi debui præ amore tuo, mi Pater summe bone, pulchritudo pulchrorum omnium. O Veritas, Veritas, quam intime etiam tum medullæ animi mei suspirabant tibi, cum te illi sonarent mihi frequenter et multipliciter voce sola, et libris multis et ingentibus! Et illa erant fercula in quibus mihi esurienti te, inferebantur pro te sol et luna, pulchra opera tua; sed tamen opera tua, non tu, nec ipsa prima. Priora enim spiritalia opera tua, quam ista corporea, quamvis lucida et coelestia. At ego nec priora illa, sed te ipsam, te, Veritas, in qua non est commutatio nec momenti obumbratio², esuriebam et sitiebam; et apponebantur adhuc mihi in illis ferculis phantasmata splendida, quibus jam melius erat amare istum solem, saltem istis oculis verum, quam illa

¹ Vide lib. de utilitate credendi cap. 1, — ² Jacob. 1, 17.

falsa animo decepto per oculos. Et tamen, quia te putabam, manducabam; non avide quidem, quia nec sapiebas in ore meo sicuti es; neque enim tu eras figmenta illa inania; nec nutriebar eis, sed exhauriebar magis. Cibus in somnis simillimus est cibus vigilantium, quo tamen dormientes non aluntur, dormiunt enim: at illa nec similia erant ullo modo tibi, sicut nunc mihi locuta es; quia illa erant corporalia phantasmata, falsa corpora, quibus certiora sunt vera corpora ista quæ videmus visu carneo, sive cœlestia sive terrestria; cum pecudibus et volatilibus videmus hæc: et certiora sunt quam cum imaginamur ea. Et rursus certius imaginamur ea quam ex eis suspicamur alia grandiora, et infinita, quæ omnino nulla sunt, qualibus ego tunc pascebar inanibus; et non pascebar. At tu, amor meus, in quem deficio ut fortis sim, nec ista corpora es quæ videmus, quanquam in cœlo; nec ea es quæ non videmus ibi, quia tu ista condidisti, nec in summis tuis conditionibus habes. Quanto ergo longe es a phantasmatibus illis meis, phantasmatibus corporum quæ omnino non sunt; quibus certiores sunt phantasie corporum eorum quæ sunt; et eis certiora corpora, quæ tamen non es; sed nec anima es quæ vita est corporum. Ideo melior vita corporum certiorque quam corpora. Sed tu vita es animarum, vita vitarum, vivens te ipsa, et non mutaris vita animæ meæ.

XI. Ubi ergo mihi tunc eras, et quam longe? et longe peregrinabar abs te, exclusus et a siliquis porcorum, quos de siliquis pascebam¹. Quanto enim meliores grammaticorum et poëtarum fabellæ, quam illa decipula? Nam versus et carmen et Medea volans utiliores certe, quam quinque elementa varie fucata, propter quinque antra tenebrarum quæ omnino nulla sunt, et occidunt credentem. Nam

¹ Luc. xv, 16.

versum et carmen etiam ad vera pulmenta transfero: volantem autem Medeam etsi cantabam, non asserebam; etsi cantari audiebam, non credebam: illa autem credidi. Væ, væ! quibus gradibus deductus sum in profunda inferi? quippe laborans et æstuans inopia veri, cum te, Deus meus, (tibi enim confiteor qui me miseratus es et nondum confitentem) cum te non secundum intellectum mentis, quo me præstare voluisti belluis, sed secundum sensum carnis quærerem. Tu autem eras interior intimo meo, et superior summo meo. Offendi illam mulierem audacem, inopem prudentiæ, ænigma Salomonis, sedentem super sellam in foribus, et dicentem: « Panes occultos libenter » edite, et aquam dulcem furtivam bibite¹. » Quæ me seduxit, quia invenit foris habitantem in oculo carnis meæ, et talia ruminantem apud me, qualia per illum vorassem.

CAPUT VII.

I. Doctrina Manichæorum absurda cui suffragabatur. II. Leges pro ratione temporum mutari posse.

XII. NESCIEBAM enim aliud vere quod est, et quasi acutule movebar ut suffragarer stultis deceptoribus, cum a me quærerent unde malum; et utrum forma corporea Deus finiretur et haberet capillos et ungues; et utrum justi existimandi essent qui haberent uxores multas simul, et occiderent homines, et sacrificarent de animalibus. Quibus rerum ignarus perturbabar; et recedens a veritate

¹ Prov. ix, 17.